

Vývojové milníky neheterosexuální orientace a identit v Česku: revize tradičního modelu comingoutu

RNDr. Michal Pitoňák, Ph.D.

Národní ústav duševního zdraví, Klecany

Tento článek kriticky posuzuje platnost tradičních modelů comingoutu v kontextu současného Česka, neboť integruje zažité přístupy a moderní realitu. Ke zkoumání vývoje tří milníků comingoutu (M1 – přitažlivost, M2 – sebeoznačení a M3 – odhalení) ve vývoji neheterosexuální identity byl využit online průzkum, kterého se zúčastnilo 1 778 osob (ve věku 15 až 71 let). Z výsledků vyplývá, že svou touhu neheterosexuální lidé rozpoznají kolem 13. roku života, průměrně přes dva další roky trvá, než tuto svou identitu poprvé pojmenují, a průměrně ještě téměř dva další roky trvá, než se daná osoba rozhodne svěřit někomu dalšímu. První „vnější coming out“ tak probíhá průměrně ve věku necelých 17 let. V rámci studie jsme potvrdili generační i genderové rozdíly, přičemž mladší generace procházejí těmito vývojovými milníky rychleji a tradiční genderové rozdíly se u nich stírají. Článek také naznačuje budoucí směr výzkumu, včetně zkoumání nástupu přitažlivosti u bisexuálních a pansexuálních osob a vzorců přitažlivosti vůči trans a genderově rozmanitým osobám, a také posouzení toho, jak stigma a předsudky ovlivňují vývoj neheterosexuální identity.

Klíčová slova: milníky coming outu, neheterosexuální identita, generační rozdíly, sexuální orientace.

Developmental milestones of non-heterosexual orientation and identities in Czechia: A revision of the traditional coming out model

This paper critically examines the applicability of traditional coming-out models in the context of contemporary Czechia, integrating rooted approaches and modern realities. An online survey of 1,788 participants (aged 15 to 71) was utilized to investigate progression between three coming-out milestones (M1 – Attraction; M2 – Self-Labeling; and M3 – Disclosure) in the development of non-heterosexual identity. Results reveal that non-heterosexual individuals typically recognize their desire around age 13, self-label, on average, just over two years later, and disclose their identity to another person at an average age of just under 17. Notably, the study highlights generational and gender differences in these milestones, with younger generations progressing faster and traditional gender distinctions becoming less distinct. The paper also identifies future research directions, including exploring the onset of attractions in bisexual and pansexual individuals and attraction patterns toward trans and gender-diverse individuals, and assessing how stigma and prejudice shape non-heterosexual identity development.

Key words: coming out milestones, non-heterosexual identity, generational differences, sexual orientation.

Úvod

Sexuální orientací obvykle chápeme vzorec sexuálního, romantického a citového vztahu či touhy člověka vůči jiným osobám na základě jejich genderu a pohlavních znaků, které souvisí s fyziologickými pudy a biologickými

systemy, jež jsou nezávislé na vědomé volbě (1). Sexuální orientaci vnímáme jako komplexní a spojitý fenomén, jež lze rovněž vztahovat k tzv. identitě sexuální orientace, která je závislá na dostupnosti diskurzů v rámci příslušné kultury, jazyka (tj. heterosexuální,

gay, lesbická, bisexuální, queer, heteroflexibilní atd.). Identita sexuální orientace pro osoby, které ji mohou přijímat, komunikuje různé významy (2, 3). Proces nebo akt přijetí takové identity sexuální orientace, resp. označení sexuální identity (4), tak představuje vědomé

uznání a/nebo internalizaci vlastní sexuální orientace (2). Člověk si tedy může vybrat, zda a/nebo jak označí svou identitu sexuální orientace, nevybírání si ovšem svou sexuální orientaci. Jinými slovy, sexuální nebo romantická přitažlivost, touhy, fantazie, vztahy a chování tvoří základ pro označení sexuální identity (4), ale samotné použití či přivlastnění této identity závisí na jejich kulturní dostupnosti a smyslnosti. Otázky stability a/nebo proměnlivosti sexuální orientace/identity/označení je proto nutné vnímat jak v kontextu biologických/esencialistických, tak i kulturních/konstruktivistických faktorů (5). Pokud například nejsou označení pro sexuální identitu k dispozici, nemusí je osoby v některých regionech přijímat. Přestože euroamerická označení identity, jako gay, lesba nebo bisexuál/ka, nabyla značné globální srozumitelnosti, nevyjadřují univerzální významy a jejich přijímání se po celém světě liší. Podobně i další typy relativně široce dostupných „nálepek“ sexuální identity, jako „queer“, prokázaly vysokou globální dostupnost, jejich receptce ale bývá pro osoby žijící v neanglicky mluvících zemích často matoucí (6).

Sexuální orientace i sexuální identita bývají často konceptualizovány jako součást obecnější sexuální identity, kterou obvykle chápeme jako vícedimenzionální entitu zahrnující sexuální chování; sexuální hodnoty; romantické a citové preference ve vztazích; sociální příslušnost a skupinová členství vč. jejich norem a postojů k ostatním členům (2). Z výzkumů vyplynulo, že většina těchto dimenzí může podléhat změnám v důsledku komplexního vzájemného působení různých proměnlivých kontextových faktorů, životních zkušeností a vývoje subjektivity jednotlivců.

Kritika tradičních modelů coming outu

Dosavadní výzkum v oblasti vývoje sexuální identity se zaměřoval prakticky výhradně na neheterosexuální osoby. Tento fakt lze vysvětlit tím, že sexuální identita se charakteristicky stává pozoruhodným aspektem života člověka pouze tehdy, když se liší od předpokládané heterosexuální normy, která je charakteristická pro heteronormativní kultury. V těch je totiž

heterosexualita natolik samozřejmá, že (dosud) nevytvořila základ pro význačnou a samostatnou identitu (3, 4).

Již od počátku 70. let 20. století se výzkum zkoumající neheterosexuální identity soustředil na lepší pochopení zdravého vývoje těchto identit coby součástí tzv. procesu coming outu, který se vžil pro popisování procesu spojeného s uvědoměním a přijetím neheterosexuální identity v rámci heteronormativních společností (7). Postupem času v této oblasti vznikla řada modelů, které se snažily zmapovat jeho průběh, zejména pak překonávání specifických výzev a faktory přispívající ke zdravému vývoji gayů a leseb (8, 9). Tyto první „comingoutové“ modely obvykle předpokládaly lineární vývoj sexuální identity a dělily jej na etapy, počínaje sebeuvědoměním a rozpoznáním touhy vůči osobám stejného pohlaví v dětství, objevováním sexuality během dospívání, sebezpřijetím, sebeidentifikací (zpočátku jen jako gayové a lesby), první svěřením se druhé osobě a nakonec integrací neheterosexuality do širšího pojetí své identity v mladém dospělosti (8, 9).

Všechny tyto sofistikované modely však byly kritizovány, protože nedokázaly empiricky podpořit své argumenty, například identifikovat jednotlivce ve všech navržených fázích (3, 4). Další kritika zahrnovala nadměrný důraz na esencialistickou perspektivu a jednosměrné chápání vývoje gay, lesbické či bisexuální identity. Nebraly například v úvahu skutečnost, že někteří neheterosexuální lidé z různých důvodů nepřijímají označení/identitu sexuální orientace nebo se identifikují jako „heterosexuální“, přestože pociťují přitažlivost i k osobám stejného pohlaví/genderu a/nebo s nimi mají sex. Podobně výzkumy, které zohledňovaly jednotlivé dimenze sexuální identity (např. sexuální přitažlivost, chování a identitu/označení), našly značný nesoulad mezi těmito dimenzemi – ačkoli přitažlivost k osobám stejného pohlaví/genderu uvádí relativně větší podíl lidí, již méně lidí uvede, že má sex s osobami stejného pohlaví/genderu a ještě méně osob přijímá nějakou LGB+ identitu (10, 11). Aktuálnější výzkumy také doložily, že některé dimenze sexuální identity, jako jsou vztahy, chování nebo skupinová příslušnost, se mohou v čase vyvíjet či měnit, což kontrastuje

s dimenzí přitažlivosti či partnerských preferencí, jakožto celoživotně stabilních součástí sexuální orientace (2, 5). Taková stabilita ale nemusí platit na identitní úrovni, která, jak již bylo uvedeno je ovlivněna dobovými diskurzí, jazykem či obecně sociokulturními faktory. V současnosti jsme tak například svědky procesu, při kterém stále více mladých neheterosexuálních osob přijímá méně obvyklé typy označení jako například pansexuál, demisexuál, aromantik či asexuál, které jejich perspektivou citlivěji vystihují aspekty „jejich“ sexuality, jako je intenzita sexuálních potřeb, preference genderu partnerů, politické postoje, filozofické postoje atd. (4, 12).

Současné přístupy ke zkoumání vývoje sexuálních identit lze definovat jejich větší citlivostí a teoretickou pestrostí (kombinují prvky esencialistické, konstrukcionistické, poststrukturalistické, feministické, queer teorie) a snahou zohlednit komplexní a kontextuální faktory ovlivňující dospívání neheterosexuálních lidí a jejich prožívání sexuality v různých místech a časových obdobích, tak jako diskurzivních, politických, sociálních a právních kontextech (2, 4, 13). Savin-Williams (4) například navrhl koncept diferenciatní vývojové trajektorie, který připouští více možných vývoju v průběhu života neheterosexuálních osob a zdůrazňuje rostoucí porozumění pro nestabilitu či běžnost změn sexuální identity u neheterosexuální mládeže, tento fakt zejména u žen sledovala pak např. ve výzkumu Diamond (14). Další výzkum zdůraznil rovněž tzv. celoživotní perspektivu, která nám může pomoci pochopit rozdílný vliv diskurzivních prostředí v rámci různých časů, během nichž neheterosexuální lidé dospívají (15). Dnes tak vedle sebe často žijí neheterosexuální lidé, kteří mají zcela rozdílné identity – například muži narození mezi 30. a 40. lety 20. století v USA přijímali „homosexuální“ identitu, a to i navzdory tomu, že byla v této době často patologizována a vystavena pokusům o „léčbu“. Později v 60. a 70. letech mohli muži v době pučického gay osvobozenického hnutí přijímat „gay“ identitu, zatímco od konce 80. let krize AIDS a rostoucí kritika gay a lesbického hnutí vedla k nástupu pojmu „queer“, který navzdory své hanlivé minulosti začal být chápán jako symbol vzdoru vůči marginalizující heteronormativní kultuře, institu-

¹ Z výše zmíněných důvodů je zde termín neheterosexuální užíván k označení osob, které z nejrůznějších důvodů nespádají pod heteronormativní kategorii „heterosexuální“ nehledě na to, zda se svou sexuální orientací takto označují či zda k tomu měli (např. v minulosti) dostatek příležitostí.

cím a normám. Podle Cohlera a Galatzer-Levyho (15) tyto odlišné historické kontexty představují kulturně sdílené širší narativy, které většinou nebývají pochopeny těmi, kteří dospívali v odlišných historických narativech. Perspektivy citlivé k těmto faktorům tak mohou patřit k nezbytným součástem komplexnějších přístupů, jež mají šanci postihnout složitost různorodého vývoje sexuální identity u neheterosexuálních osob v různých místech a časech.

Tradiční modely coming outu dle Cohlera a Hammacka (13) pak selhávají zejména díky faktu, že očekávají jeden univerzální společenský narativ, který pojmenovali „narativem zápasu a úspěchu“. Takový narativ možná vskutku lépe odrážel situace dnes starších generací, které se potýkaly s problémy a nesnáze v (sebe)přijetí své sexuality, potíže s coming outem, diskriminací a nedostatkem sociální podpory a nedostupnými službami (včetně internetu). Oproti tomuto narativu poukázali na to, že v současnějším výzkumu je třeba reflektovat i jiné narativy, jako například „emancipační narativ“, který lépe odráží současnou rostoucí akceptaci sexuální a genderové rozmanitosti v populárních médiích i v mainstreamu (například v seriálech). Novější emancipační diskurzy pak rovněž snižují motivaci neheterosexuální mládeže označovat svou sexualitu zavedenými identitními termíny, jako „gay“ nebo „lesba“, a ukazují, že mladí pro popis svého sexuálního či vztahového života hledají jiné termíny, jako „pansexuál“ nebo „queer“. Připusťme ale, že žádný z narativů nevysvětluje realitu vývoje sexuální identity neheterosexuálních osob v plném rozsahu.

Milníky neheterosexuálního vývoje

Navzdory výše zmíněné rozmanitosti a komplexitě zkoumání vývoje neheterosexuálních identit existují aspekty, které lze zkoumat i pro sebe rozmanitěji definovanou skupinu osob. Mimo raných studií, které se snažily proces coming outu zmapovat a rozčlenit do velkého počtu fází, se začaly používat nové flexibilnější položky. Těmi jsou tzv. comingoutové milníky, které lze zjišťovat pomocí retrospekce i u jinak velmi odlišných skupin – v současnosti se zpravidla rozlišují jen tři milníky. První milník, který bývá sledován je okamžik či věk, kdy si dotyčná osoba (i) poprvé uvědomí, že ji přitahují osoby stejného/více pohlaví/genderu. Posléze tyto zkušenosti může (ii) poprvé označit nebo pojmenovat (např. ve svém

chápání sebe sama použije pojmy jako gay nebo LGBT+); a nakonec může (iii) poprvé tuto skutečnost oznámit někomu dalšímu (tzv. vnější coming out). Je na místě poznamenat, že retrospekce je jako každá jiná metoda metodou nedokonalou se známými omezeními. Například pocity si někdy nepamatujeme přesně nebo si je nepamatujeme vůbec. Vzpomínky na zážitky z raného života mohou být ovlivněny časem a může být obtížné si je vybavit, přičemž zážitky, které se odehrály během prvních 3 až 4 let života jsou zasaženy dětskou amnézií (16).

D'Augelli (17) například na vzorku neheterosexuální mládeže v USA zjistil, že chlapci si v průměru uvědomili svou přitažlivost ke stejnému pohlaví v 10 letech, ale s odhalením své sexuální orientace čekali přibližně do 17 let, zatímco u dívek to bylo 11, resp. 17 let. Podobně Sawin-Williams a Diamond (18) zjistili, že od rozpoznání první přitažlivosti ke stejnému pohlaví (8–9 let) do doby prvního odhalení (kolem 18 let) uplynulo u obou pohlaví v průměru 10 let. Rovněž i novější výzkumy tyto výsledky podporují a ukazují, že přestože si neheterosexuální mládež uvědomí svou sexuální rozmanitost již v raném dospívání, obvykle svou sexuální orientaci po většinu dospívání skrývají (19). Jistě není překvapením, že skrývání sexuální identity se stalo předmětem řady výzkumů a jako složitý psychosociální proces stálo po boku rozvoje teorie menšinového stresu, která je dnes klíčovým interpretačním rámcem pochopení psychopatologických účinků společenských předsudků, heteronormativity a stigmatizace (20, 21). Rozdíly v různých oblastech životní pohody mezi heterosexuálními a neheterosexuálními lidmi, včetně duševního zdraví (22) a fyzického zdraví (23), tak bývají vysvětlovány rozdílnou měrou stigmatizace a působením specifickými psychologických procesů, jako je právě dlouhodobé a nechtěné skrývání sexuální identity (24).

Metoda

Výběrový soubor

Tato studie probíhala od prosince 2019 do února 2020 a byla inzerována pod označením Život a zdraví LGBT+ osob v Česku. Zúčastnění byli vyzváni k vyplnění online dotazníku. Informace o studii a výzva k vyplnění byla inzerována prostřednictvím sociálních sítí a různých LGBT+ organizací. Účast byla dobrovolná a bez nároku na odměnu. K propagaci mimo internet

jsme v rámci velkých českých měst distribuovali také tištěné plakáty, malé inzeráty a vizitky. Za účelem oslovení obtížněji dosažitelných LGBT+ účastníků (např. starších osob, etnických menšin) jsme zapojili několik klíčových kontaktů s vyšším dosahem (odborníky, lokální leadery neziskových organizací). Pro zkvalitnění regionální diverzity jsme do inzerce v pod-reprezentovaných regionech investovali více zdrojů.

Celkový vzorek tvoří N = 1 778 respondujících, kteří se identifikovali jako gayové (n = 652, 36,67 %), lesby (n = 465, 26,15 %), bisexuální muži/trans muži (n = 94, 5,29 %), bisexuální ženy/trans ženy (n = 357, 20,08 %), bisexuální nebinární osoby (n = 24, 1,35 %), pansexuální osoby (n = 94, 5,29 %), asexuální osoby (n = 41, 2,31 %) a „rozmanitěji sebe-identifikované“ osoby (n = 51, 2,87 %), které si samy volily identity, jako například queer“, „demisexuální“ či obecně „LGBT+“.

Z hlediska genderové identity se 704 (39,6 %) respondentů identifikovalo jako muži, 886 (49,83 %) jako ženy, 44 (2,47 %) jako trans muži, 14 (0,79 %) jako trans ženy, 105 (5,91 %) jako nebinární a 25 (1,41 %) respondentů se genderově identifikovalo „jinak“. Věk se pohyboval od 15 do 71 let (Md = 20, M = 24,2, SD = 10,1). Vzhledem k tomu, že byl tento výzkum zaměřený na vývoj neheterosexuální identity, byly v rámci této studie vyloučeny trans a genderově rozmanití respondující, jejichž souběžně se vyvíjející genderová identita mohla ovlivnit odpovědi na otázky související s uvědoměním sexuální identity a vnějším coming outem.

Milníky sexuální identity

Abychom odlišili tři vývojové milníky, které odrážejí průběh rozhodujících fází vývoje sexuální identity, použili jsme přeloženou a mírně upravenou verzi nástroje, který původně vyvinul D'augelli (17). První milník (M1 – přitažlivost), tj. věk prvního uvědomění si přitažlivosti (nejen) ke stejnému pohlaví, byl zjišťován otázkou: „Kolik vám bylo let, když jste si poprvé uvědomil/a, že vás přitahují [. . .], přestože jste tyto pocity možná nepojmenoval/a?“. Tato otázka následovala po otázce: „Kdo vás sexuálně přitahuje“, při které možnosti byly „muži“, „ženy“, „trans muži“, „trans ženy“ a „nebinární / genderqueer / genderově fluidní osoby“ a odpovědi byly na škále 1 – nepřitahují mě vůbec až 5 – přitahují mě silně. Věk uvědomění si přitažlivosti tak byl zjišťován jen u osob, které ne zvolily volbu, že je vůbec daná skupina „1“ nepřitahuje. Druhý milník

Tab. 1. Sexuální přitažlivost vybraných neheterosexuálních skupin k lidem různých genderových kategorií

↓ přitažlivost k		Lesby cis ženy	Gayové cis muži	Bisexuální cis muži	Bisexuální cis ženy	PQA+ cis ženy	PQA+ cis muži
Mužům							
	1 – nepřitahují mě vůbec	59,09 %	0,16 %	0 %	1,15 %	25 %	17,54 %
	2	33,97 %	0 %	2,82 %	12,03 %	12,50 %	20,18 %
	3	6,22 %	0,64 %	18,31 %	36,68 %	0 %	29,82 %
	4	0,48 %	4,83 %	28,17 %	27,51 %	50 %	21,05 %
	5 – přitahují mě silně	0,24 %	94,36 %	50,70 %	22,64 %	12,50 %	11,40 %
Ženám							
	1 – nepřitahují mě vůbec	0 %	72,95 %	0 %	0,29 %	25 %	11,40 %
	2	0,24 %	23,35 %	4,23 %	2,29 %	25 %	6,14 %
	3	1,20 %	3,06 %	39,44 %	16,33 %	0 %	25,44 %
	4	8,85 %	0,48 %	25,35 %	36,68 %	25 %	29,82 %
	5 – přitahují mě silně	89,71 %	0,16 %	30,99 %	44,41 %	25 %	27,19 %
Trans mužům							
	1 – nepřitahují mě vůbec	77,27 %	68,12 %	50,70 %	36,39 %	37,50 %	27,19 %
	2	15,55 %	12,72 %	15,49 %	19,77 %	12,50 %	10,53 %
	3	5,98 %	12,88 %	18,31 %	28,08 %	25 %	38,60 %
	4	1,20 %	4,67 %	11,27 %	12,03 %	12,50 %	14,04 %
	5 – přitahují mě silně	0 %	1,61 %	4,23 %	3,72 %	12,50 %	9,65 %
Trans ženám							
	1 – nepřitahují mě vůbec	55,02 %	89,86 %	47,89 %	40,97 %	25 %	26,32 %
	2	13,88 %	7,41 %	21,13 %	15,76 %	50 %	10,53 %
	3	15,55 %	1,93 %	19,72 %	22,64 %	12,50 %	34,21 %
	4	9,33 %	0,48 %	5,63 %	14,33 %	12,50 %	15,79 %
	5 – přitahují mě silně	6,22 %	0,32 %	5,63 %	6,30 %	0 %	13,16 %
Nebinární / genderqueer / genderově fluidním osobám							
	1 – nepřitahují mě vůbec	48,80 %	72,46 %	53,52 %	36,68 %	25 %	22,81 %
	2	20,33 %	14,17 %	16,90 %	16,33 %	12,50 %	8,77 %
	3	21,29 %	10,79 %	19,72 %	25,50 %	62,50 %	38,60 %
	4	7,66 %	2,25 %	7,04 %	16,05 %	0 %	18,42 %
	5 – přitahují mě silně	1,91 %	0,32 %	2,82 %	5,44 %	0 %	11,40 %

(M2 – sebe-označení), tj. věk prvního sebeoznačení jako LGBT+ osoby – lesby, gaye, bisexuální nebo jinak označené neheterosexuální osoby, byl zjišťován otázkou: „Kolik vám bylo let, když jste si poprvé uvědomil/a, že jste LGBT+?“. Danou zkratku LGBT+ jsme použili proto, že je široce používaná a chápaná jako relativně inkluzivní zastřešující pojem. Třetí milník (M3 – odhalení / vnější coming out), věk prvního odhalení LGBT+ statusu druhé osobě, byl zjišťován otázkou: „Kolik vám bylo let, když jste někomu poprvé řekl/a, že jste LGBT+? (Pokud jste to nikomu neřekl/a, napište prosím 0)“. U všech odpovědí byly z analýz vyloučeny nulové a chybné odpovědi či extrémní hodnoty (např. 100 let apod).

Výsledky

Sexuální přitažlivost vůči vybraným skupinám

Naprostá většina respondujících pocítovala silnou až střední sexuální přitažlivost alespoň

k jedné skupině definované dle genderové identity (Tab. 1). Nepřekvapivě, všechny lesby (100 %) a téměř všichni gayové (99,8 %) uvedli, že je přitahují osoby stejného pohlaví (tj. ženy a muži), v obou případech se jednalo o výrazně zešíkmené rozložení, kde většina gayů (94,4 %) a leseb (89,7 %) byla silně přitahována osobami stejného pohlaví/genderu. V případě bisexuálních osob jsme pak zaznamenali o něco méně zešíkmené rozložení přitažlivosti, přičemž ve skupině bisexuálních žen byla významněji hodnocena jako vysoká přitažlivost k ženám (44,4 %) než k mužům (22,6 %). Ve skupině bisexuálních mužů, pak bylo toto rozložení obrácené – 50,7 % uvádělo vysokou přitažlivost k mužům a 31 % k ženám. Obě bisexuální skupiny se ale vyznačovali přítomností přitažlivosti k osobám obou pohlaví/genderů. Významněji rovnoměrnější rozložení přitažlivosti (a jejího postrádání) vůči mužům i ženám pak vykazovaly odpovědi pansexuálních, queer, asexuálních a rozmanitěji se

identifikujících neheterosexuálních osob, které v tabulkách označujeme zkratkou PQA+. Tento výsledek ale není překvapivý, jelikož skupina zahrnuje asexuální osoby, pro které je nepřítomnost sexuální, popřípadě romantické komponenty atraktivity, definujícím atributem jejich identity. Jelikož jsme v rámci skupin zahrnuli také trans osoby (trans ženy a trans muže) a genderově rozmanité osoby (nebinární / genderqueer / genderově fluidní osoby), můžeme rovněž porovnat, intenzitu s jakou, skupiny definované na základě sexuální identity, byly k těmto skupinám přitahovány. Z výsledků vyplývá, že v porovnání s cis ženami a cis muži, jsou trans ženy a trans muži, ale také nebinární lidé vnímány jako méně atraktivní. Nejčastěji je tomu tak u skupiny gayů, leseb a bisexuálních osob. Naopak u skupiny PQA+ osob vidíme, že rozložení přitažlivosti je rovnoměrnější, což může odpovídat též skutečnosti, že jedním ze základních odlišujících znaků mezi pansexuálně a bisexuálně se iden-

2 Označení cis odkazuje na osoby jejichž genderová identita a biologické pohlaví jsou v souladu, tj. z latinského cis – na stejné straně. V rámci tabulek u skupin cis žen a cis mužů tuto předponu z důvodu prozatím stále nízké srozumitelnosti neuvádíme.

Tab. 2. Průměrný věk uvědomění přitažlivosti vybraných neheterosexuálních skupin k lidem různých genderových kategorií

	lesby cis ženy	gayové cis muži	bisexuální cis muži	bisexuální cis ženy	PQA+ cis ženy	PQA+ cis muži
k mužům						
absolutní počet	171	620	71	345	94	6
podíl nenulové přitažlivosti ve skupině	40,6 %	99,8 %	100 %	98,9 %	82,5 %	75 %
průměr (roky)	12,09	12,37	14,1	9,2	10,42	11,83
k ženám						
absolutní počet	418	168	71	348	101	6
podíl nenulové přitažlivosti ve skupině	99,3 %	27,1 %	100 %	99,7 %	88,6 %	75 %
průměr (roky)	13,15	12,5	10,7	12,8	12,98	13
k trans mužům						
absolutní počet	95	198	35	222	83	5
podíl nenulové přitažlivosti ve skupině	22,6 %	31,9 %	49,3 %	63,6 %	72,8 %	62,5 %
průměr (roky)	12,29	20,9	17,35	16,02	15,05	15,2
k trans ženám						
absolutní počet	188	63	37	206	84	6
podíl nenulové přitažlivosti ve skupině	44,7 %	10,1 %	52,1 %	59 %	73,7 %	75 %
průměr (roky)	17,15	19,37	17,5	16,33	15,53	16,33
k nebinárním osobám						
absolutní počet	214	171	33	221	88	6
podíl nenulové přitažlivosti ve skupině	50,8 %	27,5 %	46,5 %	63,3 %	77,2 %	75 %
průměr (roky)	17,7	20,9	17,23	17,02	15,78	17

tifikujícími osobami je jejich vztah k genderové binaritě (11). Je ale zřejmé, že se do těchto vzorců přitažlivosti budou promítat i nejrůznější další faktory, včetně vnímané stigmatizace příslušných skupin. Hodnocení přitažlivosti, natož pak její normativní rovina, ale nebyla předmětem tohoto výzkumu, proto přejdeme k výsledkům prvního comingoutového milníku, který byl definován jako věk uvědomění si přitažlivosti.

První milník – věk uvědomění sexuální přitažlivosti

Jak již bylo diskutováno, zahraniční literatura v posledních letech poukázala na značnou komplexitu vývoje neheterosexuální sexuální identity, zejména pak na to, že je zřejmě ovlivněn celou řadou kontextuálních faktorů. Všechny studie ale obvykle začínají zkoumáním období, během kterého si lidé poprvé uvědomí, které typy osob je přitahují, resp. které pohlaví, pohlavní znaky či jaké formy genderových projevů považují za atraktivní. V našem výzkumu jsme proto na základě odpovědí na otázku, ke kterým skupinám jsou respondující přitahováni, položili druhou otázku, abychom zjistili, v jakém věku si příslušné přitažlivosti a pocity začali všimnout. Takovou otázku respondující dostali zvláště ke všem skupinám, vůči kterým deklarovali přítomnost nenulové hodnoty přitažlivosti.

Jak je vidět v tab. 2., tak lesby si poprvé uvědomily, že je přitahují ženy průměrně ve

věku 13 let, podobně pak gayové si svou přitažlivost vůči mužům uvědomili průměrně o necelý rok dříve ve 12 letech. Zejména ve skupinách bisexuálních a PQA+ respondujících bylo zvláště zajímavé podívat se na průměrný věk uvědomění si přitažlivosti vůči osobám opačného pohlaví/genderu ve srovnání s příslušníky stejného pohlaví/genderu. Bisexuální ženy si svou přitažlivost k ženám uvědomily průměrně ve věku 12,8 let a bisexuální muži začali být přitahováni muži průměrně ve věku 14,1 let. Výrazně dříve si ale bisexuální ženy uvědomily svou přitažlivost k mužům (průměr 9,2 let) a podobě i bisexuální muži přitažlivost k ženám průměrně ve věku 10,7 let. V obou případech tak heteronormativní přitažlivost měla výrazný „náskok“. Výsledky PQA+ osob pak jsou velmi podobné výsledkům bisexuálních respondujících, byť ve skupině PQA+ mužů byl u této otázky po odečtení dvou asexuálních respondentů, jež nebyli přitahováni k nikomu, nízký počet odpovědí (n = 6).

Naměřené výsledky jsou v souladu s obecně přijímanými výsledky výzkumů, které poukazují, na to že mladí lidé si obvykle uvědomují svou sexuální orientaci po nástupu adrenální puberty, tj. že zapamatovatelné období projevu sexuální přitažlivosti se obvykle pohybuje ve všech kulturách kolem 10. roku života (25). Naměřené rozdíly v průměrném věku uvědomění si různopohlavní/heteronormativní a stejnopohlavní/neheteronormativní přitažlivosti, které se proje-

vovaly ve zpoždění v řádu jednoho až tří let, pak lze hypoteticky přisuzovat působení heteronormativní stigmatizace a tabuizace neheterosexuality, které mohou působit jako tlumící faktory brzdící jejich percepci a akceptaci. Podobně pak i obecně nižší atraktivita a průměrně vyšší věkové hodnoty u přitažlivosti ve vztahu vůči skupinám trans a genderově rozmanitých osobám budou ovlivněny stigmatizací, předsudky a řadou dosud neprozkoumaných faktorů.

Druhý milník – věk prvního uvědomění si LGBT+ identity

Pojmenování nebo asociování se s nějakou identitou nebo porozuměním, které nám taková identita může zprostředkovat, je další vývojový milník, který se v podstatě překrývá s tím, co můžeme tradičně chápat jako tzv. vnitřní coming out. V našem případě jsme za účelem co největší inkluзивity ponechali asociaci s konkrétní identitou stranou a ptali jsme se obecně na věk, kdy si respondující uvědomili že „jsou LGBT+“. Jak vidíme v tabulce 3, tak druhého milníku dosáhli respondující průměrně ve věku kolem 15 let, přičemž nejdříve to byly PQA+ osoby, které ale byly průměrně mladší a celkově zde tak spíše můžeme pozorovat obecnější trend snižování věku uvědomění LGBT+ statusu u mladších generací, které dospívají v liberálnějších prostředích (viz dále). Naopak relativně nejpozději si svou neheterosexuální identitu připustili bisexuální muži (průměr 15,8 let), přičemž tuto hodnotu mohou

Tab. 3. Průměrné roky milníků coming outu u vybraných neheterosexuálních skupin

	lesby cis ženy	gayové cis muži	bisexuální cis muži	bisexuální cis ženy	PQA+ cis ženy	PQA+ cis muži	průměr
n (M2 a M3)	421	611	71	349	114	8	
M1: Průměrný věk uvědomění „nenormativní“ / stejnopohlavní přitažlivosti							
	13,2	12,4	14,1	12,8	13,0	11,8	12,87
M2: Průměrný věk prvního uvědomění si LGBT+ statusu či identity							
průměr (roky)	15,5	15,2	15,8	15,4	14,4	14,4	15,11
rozdíl M1-M2 (roky)	2,3	2,8	1,7	2,6	1,4	2,6	2,23
M3: Průměrný věk prvního oznámení LGBT+ statusu či identity dalším osobě („vnější coming out“)							
průměr (roky)	17,1	18,5	17,2	16,4	15,7	15,6	16,78
rozdíl M2-M3 (roky)	1,7	3,3	1,4	1,0	1,3	1,3	1,67
rozdíl M1-M3	4,0	6,1	3,1	3,6	2,8	3,8	3,90

ovlivňovat nejrůznější faktory od potenciálně větší nejistoty, například vzhledem k souběžné přítomnosti heteronormativní přitažlivosti, po větší míru zpochybňování a marginalizace bisexuální identity v porovnání s gay a lesbickou identitou ze strany společnosti (26).

Pokud se omezíme pouze na průměrný věk, ve kterém vybrané skupiny začaly pociťovat neheteronormativní tj. neheterosexuální přitažlivost, pak bude interval mezi prvotním uvědoměním sexuální orientace (M1) a prvním pojmenováním LGBT+ identity (M2) zkrácený³ a mít průměrnou délku o kolem dvou let. Naměřený interval byl nejdelší – 2,8 let u gayů (roli ale bude hrát významně vyšší podíl starších gayů (51≥; n = 41) ve výběrovém souboru, v porovnání se zastoupením leseb (51≥; n = 4). Naopak nejkratší – 1,4 let dlouhý byl u PQA+ žen. Jelikož interpretace zaznamenaných rozdílů mezi jednotlivými skupinami nebyla ambicí této spíše explorativní studie, přejdeme nyní k hodnocení třetího milníku (M3) – který můžeme rovněž nazvat laicky jako „vnější coming out“, přičemž ke druhému milníku se nadále budeme vztahovat zejména v ohledu zkoumání délky intervalu mezi M2 a M3 u různých podskupin.

Třetí milník – vnější coming out

Jak vidíme v tab. 3, tak následně po uvědomění si vlastního LGBT+ statusu či identity, trvá průměrně ještě téměř další dva roky, než se příslušná osoba rozhodne se poprvé se svou neheterosexuální identitou svěřit nějaké další osobě – zpravidla kamarádovi či sourozenci. Z nejrůznějších výzkumů jasně vyplývá, že vůči rodičům a rodině mají neheterosexuální lidé

větší tendenci svou identitu skrývat, patrně z důvodu větší pociťované nejistoty a strachu z odmítnutí (27). Z výsledků vyplynulo, že tento první „vnější coming out“ proběhne průměrně ve věku necelých 17 let, přičemž výrazně dříve jej dosáhly PQA+ osoby (15,6 a 15,7 roku) a nejspíše gayové. Pokud se tedy podíváme na délku intervalu mezi první registrací neheteronormativní/stejnopohlavní přitažlivosti (M1) a pomyslný začátek vnějšího coming outu (M3), tak zjistíme, že se jedná průměrně o 3,9 let života mladistvých – nejkratší interval je u PQA+ žen a nejdelší u gayů, kterým průměrně zabere přes 6 let. V tuto chvíli ale začíná být již zřejmé, že je zapotřebí aplikovat celoživotní perspektivu (15, 28) a podívat se zvláště na vybrané věkové kohorty, neboť rozdíly u různých generačních skupin, které dospívaly v různých obdobích bylo možné na základě zahraničních výsledků předpokládat (3, 29–31). Po vzoru těchto studií jsme tak pro další analýzu rozdělili náš výběrový soubor do tří generačních skupin, přičemž zásadními vodítky pro jejich rozdělení byly zejména měnící se sociopolitické prostředí a diskurzivní kontext, ve kterém respondující dosahovali věku 20 let – který jsme stanovili jako práh mladé dospělosti.

Nejstarší generační skupinu tvořili osoby, které v době dotazování byly starší 51 let a tudíž dosáhli práhu mladé dospělosti ještě před pádem komunismu a železnou oponou. V této době byla dostupnost informací o neheterosexuální rozmanitosti vzácná a do značné míry patologizující, neboť jejich úplnou tabuizaci prolomovaly až zprávy o šířící se pandemii AIDS (32). Druhou generaci, kterou jsme definovali byly osoby, které dosáhly mladé dospělosti před rokem 2004

(tj. osoby, kterým bylo v době dotazování 36–50 let). Tento rok jsme stanovili jako uzavírající období před rozmachem sociálních sítí a digitálních médií, které významně ovlivnily způsob získávání informací a taktéž komunitní organizaci LGBT+ osob. Třetí, nejmladší generační skupinu jsme pak pojali jako tvořenou z osob mladších 35 let (včetně), přičemž dolní hranicí pro účast ve studii byl věk 15 let. U této generace jsme již předpokládali významné ovlivnění sociálními sítěmi a obsahy, které jim zprostředkovávají. Naše rozdělení do těchto generací bylo inspirováno nedávnou studií Frost et al. (33) z USA, ve které autorský tým rozlišoval rovněž tři generační skupiny: (1) generaci kulturní inkluze, která zahrnovala nejmladší věkovou skupinu zúčastněných ve věku 18–25; (2) generaci institucionálního pokroku, která prožila dětství a dospívání v době vrcholící epidemie AIDS; a (3) nejstarší generaci formování identity, kterou tvořili ti, kteří zažívali prostředí nepokojů a gay a lesbického osvobození vč. bezprostředních atmosféry tzv. Stonewallských nepokojů v roce 1969. V naší studii jsme ale pochopitelně kladli důraz na místní kontext, který se od toho v USA odlišuje.

Jelikož zahraniční studie rovněž v minulosti zaznamenaly významné rozdíly z hlediska genderu, rozhodli jsme se generační skupiny rozdělit na skupinu cis⁴ mužů a cis žen. Například Henrickson (34) ve své novozélandské studii zjistil, že muži obecně pociťovali „odlišnost“ v mladším věku než ženy (průměrný věk 11,2 let oproti 14,3 letům) a k vnějšímu coming outu došli dříve než ženy (průměrný věk 18,7 let oproti 23 letům).

3 Z výsledků v předchozí části vyplynulo, že si dospívající uvědomí heteronormativní/různopohlavní sexuální přitažlivost o určitý čas dříve než tu neheteronormativní/stejnopohlavní. Lze usuzovat, že tato skutečnost je ovlivněna kulturou a intenzitou heteronormativní stigmatizace.

4 V kontextu LGBT+ afirmativního výzkumu by bylo necitlivé a tzv. cisnormativní, pokud bychom po vyloučení trans, nebinárních a dalších genderově rozmanitých respondujících (z důvodu snahy o oddělení otázek souvisejících s vývojem neheterosexuální identity od otázek souvisejících s rozvojem transgender či binárně nekonformních identit), nadále skupiny označovali bez přívlastku „cis“.

Ostatně i další studie potvrdily, že mladší generace dosahují comingoutových milníků ve stále nižším věku, což pochopitelně zkracuje i intervaly mezi jednotlivými vývojovými milníky (3, 29–31). Dunlap (2016) například ve své internetové komunitní studii z USA rozlišil pět věkových kohort a zjistil, že ženy v nejstarší skupině (narozené před rokem 1951, ve věku 60+) dospěly k poznání a pochopení, že nejsou heterosexuální průměrně ve věku 27,9 let, což ve srovnání s ženami v nejmladší skupině (v této studii narozené po roce 1988, ve věku 18–22 let), které k tomuto závěru dospěly ve věku 16 let, poukazuje na značný rozdíl. Dunlapův (2016) výzkum je ale zajímavý zejména proto, že poukázal na postupné snižování rozdílů mezi pohlavími – v jeho nejmladší skupině respondujících již nezaznamenal významné rozdíly mezi ženami a muži, přičemž tyto výsledky svědčí o postupném stírání genderových rozdílů v důsledku posunu v kulturních normách a genderově-podmíněných očekáváních.

Podívejme se již na naše výsledky. Jak je vidět v tab. 4, tak i v našem českém výzkumném souboru můžeme zaznamenat obdobné vzorce, které byly zaznamenány v zahraničí. Potvrdit můžeme nejen fakt, že respondující z mladších generací procházejí vývojovými milníky rychleji, ale také že mezi nimi existují genderové rozdíly, které se postupně snižují. Muži v nejmladší generaci si svou neheteronormativní či stejnopohlavní přitažlivost začali uvědomovat průměrně ve 12,2 letech (ženy průměrně o rok později, ve 13,2 letech),

přičemž muži v nejstarší generaci až v 15,4 letech. Podobný trend vidíme i v rozdílných průměrech u věku uvědomění si LGBT+ identity (14,7 vs. 20,4 let) a prvního tzv. vnějšího coming outu (necelých 17 let vs. 27 let). U žen se v důsledku nedostatečného počtu respondentek v nejstarší skupině musíme omezit jen na srovnání prvních dvou generací. I zde však vidíme rozdíl větší než 1 rok u prvního milníku, více než 4 roky u druhého milníku a více než 6 let u třetího milníku. Tato zjištění tak naznačují, že již mezi dvěma posledními generacemi žen dochází k výrazným změnám ve vývoji a porozumění jejich neheterosexuální identity. Rovněž pak i genderové rozdíly, zde sice pojaté jen v úzkém smyslu jako rozdíly mezi muži a ženami, potvrzují diskutované trendy ze zahraničí. Délka rozdílů u prvního milníku mezi muži a ženami v nejmladší a střední generační skupině činí cca 1 rok (dříve k němu dochází u mužů), přičemž mezigenerační rozdíl u M1 zůstává obdobný. U druhého milníku ale již vidíme značný rozdíl mezi rozdíly u nejmladší a střední skupiny. Nejmladší generace žen M2 dosahuje téměř ve stejnou dobu jako muži (15,1 vs. 14,7 roku), ale u ve střední generaci se M2 liší o více než 3 roky (16,4 u mužů a 19,5 u žen). Délka intervalu mezi prvotním zjištěním neheterosexuální přitažlivosti (M1) až po první vnější coming out (M3) se pak i u nás radikálně zkracuje. U nejmladší generace mužů interval (interval M1–M3) zabere 4,8 let a nejmladší generaci žen 5,7 let. Muži ve střední generaci to trvalo průměrně téměř 8 let (ženám již 9,4 roku) a nejstarší generaci mužů více než 11,5 roku.

Závěr

Tento článek se zaměřoval zejména na lepší porozumění coming outu a vývojových milníků neheterosexuální orientace a identity v českém prostředí. Konstruktivní revizí tradičních comingoutových modelů jsme poukázali na to, že je zapotřebí věnovat značnou pozornost extra-individuálním, tj. kulturním, společenským a obecně na kontextu závislým faktorům, které proces coming outu či vývoje neheterosexuální identity ovlivňují.

Je nepochybné, že vývoj neheterosexuální identity se v čase mění. Podobně jako bylo pozorováno v zahraničí, i naše data dokládají, že osoby s různými neheterosexuálními orientacemi (či vzorci neheterosexuální atraktivitu), jež jsou v různých historických obdobích vystaveny nestejným podmínkám, prožívají jinak dlouhý a zřejmě i jinak složitý „coming out“. Proces coming outu tedy nelze chápat univerzálně, ale jako fenomén, který pojmenovává podmínky a nutnost neheterosexuálních lidí se adaptovat na časově a místně-specifickou míru heteronormativity, marginalizace a stigmatizace, tedy procesy, které ovlivňují či podmiňují vnímání a schopnost interpretovat své pocity, jejich potvrzení a normalizaci, možnosti a vůli vyhledávat si s nimi související porozumění a informace, a konečně autenticky se zapojovat do mezilidských a romantických vztahů. Zjištění, že si bisexuální osoby uvědomují svou přitažlivost k lidem opačného pohlaví/genderu výrazně dříve než stejného pohlaví/genderu, dále vyzdvihuje potřebu lépe tyto procesy pochopit. Obecně z našich výsledků vyplynulo, že heteronormativní vzorce sexuální atraktivitu se projevují dříve – kolem 10. roku života – ty neheteronormativní jsou ale průměrně o více než dva roky zdržené. Tento výsledek stojí ale ovšem jen ve zdánlivém rozporu s obecně přijímanou tezí, že pubertální vývoj a vývojové procesy související s uvědoměním sexuální přitažlivosti, nejsou závislé na sexuální orientaci (25). Nejrůznější společenská tabu a heteronormativita, kterým se učíme v průběhu socializační fáze, jsou totiž faktory, které mohou ovlivňovat například kognitivní procesy a vyvolávat větší zkresení při vzpomínání na události z dospívání.

Ačkoliv potřebujeme tomuto tématu věnovat nepochybně více prostoru, mohou již dnes tyto výsledky a závěry pomoci odborníkům a odbornicím lépe porozumět potřebám neheterosexuálních lidí, poskytovat jim citlivější a efektivnější

Tab. 4. Rozdíly v průběhu comingoutových milníků mezi generačními skupinami

Generační skupiny (pouze cis muži)	15–35 (let)	36–50 (let)	51 a více (let)
N	n = 519	n = 144	n = 41
M1 přitažlivost k mužům	12,16	13,1	15,4
M2 uvědomění	14,66	16,4	20,4
M3 vnější coming out	16,97	21,1	27
M1–M2	2,50	3,29	4,93
M2–M3	2,31	4,70	6,65
M1–M3	4,81	7,99	11,58
Generační skupiny (pouze cis ženy)	15–35 (let)	36–50 (let)	51 a více (let)
N	n = 829	n = 53	n = 4*
M1 přitažlivost k ženám	13,24	14,27	21,8*
M2 uvědomění	15,09	19,52	27,8*
M3 vnější coming out	16,25	23,51	32,3*
M1–M2	4,58	5,44	14,75*
M2–M3	1,16	3,99	4,50*
M1–M3	5,74	9,43	19,25*

služby, aby se tak mohli snáze sžít „sami se sebou“ ve společnosti, ve které stále není „samo sebou“ být neheterosexuální.

Tato publikace vznikla v rámci výzkumného projektu č. 19-14801S nazvaného „Menšinový stres

neheterosexuálních lidí v Česku“ financovaného Grantovou agenturou ČR.

LITERATURA

1. Orientation ATFoATrTs. Report of the American Psychological Association Task Force on Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientation. Washington. 2009.
2. Dillon FR, Worthington RL, Moradi B. Sexual Identity as a Universal Process. Handbook of Identity Theory and Research. New York, NY: Springer New York. 2011;649-70.
3. Morgan EM. Contemporary Issues in Sexual Orientation and Identity Development in Emerging Adulthood. Emerging Adulthood. 2013;52-66.
4. Savin-Williams RC. Identity Development Among Sexual-Minority Youth. Handbook of Identity Theory and Research. New York, NY: Springer New York. 2011;671-89.
5. Diamond LM. Sexual Fluidity: Understanding Women's Love and Desire. Harvard University Press. 2009.
6. Rodó de Zárate M. Young lesbians negotiating public space: an intersectional approach through places. Children's Geographies: Taylor & Francis. 2015;413-34.
7. Pitoňák M, Macháčková M. Být LGBTQ+ v Česku – výzkumná zpráva. Klecany: Národní ústav duševního zdraví. 2023.
8. Cass VC. Homosexual Identity: A Concept in Need of Definition. Journal of Homosexuality. 1984;9:105-26.
9. Troiden RR. Becoming Homosexual: A Model of Gay Identity Acquisition. Psychiatry. 1979;362-73.
10. Laumann E, Gagnon J, Michael R, et al. The social organization of sexuality: sexual practices in the United States. Chicago: University of Chicago Press. 1994.
11. Pitoňák M. Sexuální orientace jako přehlížená proměnná: terminologická, metodologická a kontextuální úskalí v otázce měření sexuality v rámci „reprezentativních“ šetření. Platí stále 4 %? Československá psychologie. 2021;65(5):440-58.
12. Rust PC. „Coming Out“ in the Age of Social Constructionism. Journal of Lesbian Studies. 1996;25-54.
13. Cohler BJ, Hammack PL. The Psychological World of the Gay Teenager: Social Change, Narrative, and „Normality“. Journal of Youth and Adolescence. 2007;36:47-59.
14. Diamond LM. Sexual Fluidity in Male and Females. Current Sexual Health Reports. 2016;8:249-56.
15. Cohler BJ, Galatzer-Levy RM. The Historical Moment in the Analysis of Gay Men. Journal of the American Psychoanalytic Association. 2013;1139-73.
16. De Graaf H, Rademakers J. Sexual development of prepubertal children. Journal of Psychology & Human Sexuality. 2006;18(1):1-21.
17. D'Augelli AR, Pilkington NW, Hershberger SL. Incidence and mental health impact of sexual orientation victimization of lesbian, gay, and bisexual youths in high school. School Psychology Quarterly. 2002;148-67.
18. Savin-Williams RC, Diamond LM. Sexual identity trajectories among sexual-minority youths: gender comparisons. Archives of Sexual Behavior. 2000;607-27.
19. Pachankis JE, Hatzenbuehler ML. The Social Development of Contingent Self-Worth in Sexual Minority Young Men: An Empirical Investigation of the „Best Little Boy in the World“ Hypothesis. Basic and Applied Social Psychology. 2013;35(2):176-90.
20. Meyer IH. Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: conceptual issues and research evidence. Psychol Bull. 2003;129(5):674-97.
21. Pitoňák M. Menšinový stres v perspektivě zdravotních nerovností mezi heterosexuálními a neheterosexuálními lidmi. Psychiatr. praxi. 2022;23(2):100-4.
22. Ploderl M, Tremblay P. Mental health of sexual minorities. A systematic review. Int Rev Psychiatry. 2015;27(5):367-85.
23. Frost DM, Lehavot K, Meyer IH. Minority stress and physical health among sexual minority individuals. Journal of Behavioral Medicine. 2015;1-8.
24. van der Star A, Pachankis JE, Bränström R. Country-Level Structural Stigma, School-Based and Adulthood Victimization, and Life Satisfaction Among Sexual Minority Adults: A Life Course Approach. Journal of Youth and Adolescence: Springer US. 2021;189-201.
25. Herdt G, McClintock M. The Magical Age of 10. Archives of Sexual Behavior. 2000;29(6):587-606.
26. Pitoňák M, Kožený J, Čihák M. Disparities in Psychological Distress between Czech General Population and LGB + Community Sample. Journal of Bisexuality. 2023;23(2):151-69.
27. van Bergen DD, Wilson BDM, Russell ST, Gordon AG, Rothblum ED. Parental Responses to Coming out by Lesbian, Gay, Bisexual, Queer, Pansexual, or Two-Spirited People across Three Age Cohorts. J Marriage Fam. 2021;83(4):1116-33.
28. Dunlap A. Changes in coming out milestones across five age cohorts. Journal of Gay & Lesbian Social Services. 2016;20-38.
29. Floyd FJ, Bakeman R. Coming-Out Across the Life Course: Implications of Age and Historical Context. Archives of Sexual Behavior. 2006;287-96.
30. Grov C, Bimbi DS, Nanín JE, et al. Race, ethnicity, gender, and generational factors associated with the coming-out process among gay, lesbian, and bisexual individuals. The Journal of Sex Research. 2006;115-21.
31. Solomon D, McAbee J, Asberg K, et al. Coming Out and the Potential for Growth in Sexual Minorities: The Role of Social Reactions and Internalized Homonegativity. J Homosex. 2015;62(11):1512-38.
32. Kolářová K. Homosexuální asociál a jeho zavírované tělo. In: Himl P, Seidl J, Schindler F, editors. „Miluji tvory svého pohlaví“: homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí. Praha: Argo. 2013;411-52.
33. Frost DM, Hammack PL, Wilson BDM, et al. The Qualitative Interview in Psychology and the Study of Social Change: Sexual Identity Development, Minority Stress, and Health in the Generations Study. Qual Psychol. 2020;7(3):245-66.
34. Henrickson M. Deferring Identity and Social Role in Lesbian, Gay and Bisexual New Zealanders. Social Work Education. 2008;169-81.